

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

Slaafgemaakten en bestuurders van de VOC in Utrecht en Azië

van Rossum, Matthias

published in

Slavernij en de stad Utrecht
2021

document license

Unspecified

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Rossum, M. (2021). Slaafgemaakten en bestuurders van de VOC in Utrecht en Azië. In N. Jouwe, M. Kuipers, & R. Raben (editors), *Slavernij en de stad Utrecht* (blz. 95-102). Walburg Pers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

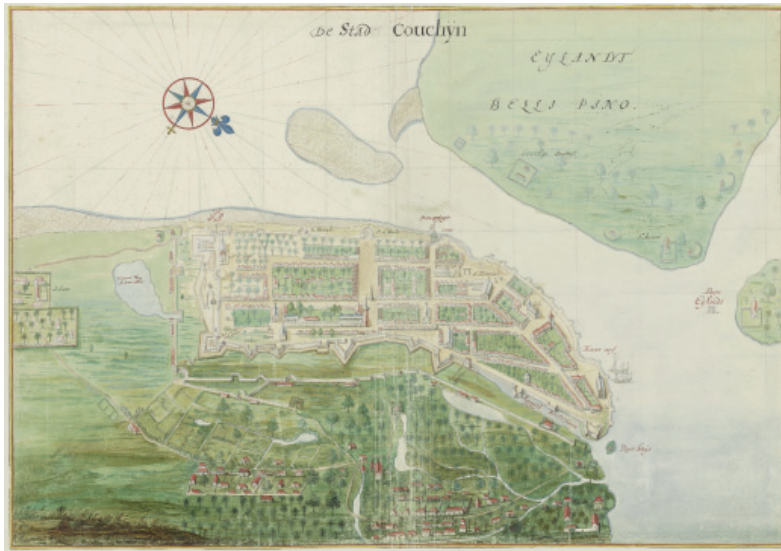
Slaafgemaakten en bestuurders van de VOC in Utrecht en Azië

Matthias van Rossum

Op 3 juli 1774 registreerde een klerk in de Zuid-Indiase stad Cochin, een vestiging van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, de verkoop van 'Utrecht' door Pieter Adriaan Gosenson aan Jan Lambertus van Spall. Door de verkoopakte weten we meer over de slaafgemaakte die deze uiterst onpersoonlijke slavennaam kreeg toebedeeld. Het ging om een jongen van dertien jaar oud, die eerder Koenjapen werd genoemd. Volgens de verkoopakte was hij een 'Chego' (Chekon), een term die duidt op een afkomst uit een gemeenschap van landarbeiders en palmwijnverkopers.

Het jongetje Koenjapen was verre van de enige persoon die als slaafgemaakte in Cochin werd verkocht in de periode dat de stad onder Nederlands bewind stond (1663-1795). Zo verkocht de boekhouder Pieter Adriaan Gosenson aan Van Spall onder meer de negentienjarige jongeman Canden (op 19 oktober 1770), het veertienjarige meisje Tevij (26 juli 1771), de twaalfjarige jongen Changaren (13 oktober 1772) en het zestienjarige meisje Kallij (21 juni 1774). Deze jonge slaafgemaakten kregen nieuwe namen opgedrongen. Zo werd Canden nu Anthonij, Tevij werd Rozelij, Kallij werd Malattij. Of nog onpersoonlijker: de in oktober verkochte Changaren werd October genoemd.¹

Maar waarom kreeg een slaafgemaakte in Zuid-India de naam van een stad als Utrecht opgeplakt? En dan specifiek ook de naam van deze domstad, gelegen in het midden van het land, niet aan zee, maar hooguit door kronkelende rivieren met de wijdere wereld verbonden? Op het eerste gezicht lijkt Utrecht weinig met overzeese slavernij en slavenhandel te maken hebben gehad, maar schijn bedriegt. Het waren niet alleen de grote handelssteden als Amsterdam en Rotterdam, of de kleinere havensteden, die profiteerden van slavernij en slavenhandel. Ook de stedelijke elite van Utrecht was betrokken bij de organisatie van koloniaal en op slavernij gebaseerd profijt, niet alleen in de Atlantische wereld, maar ook in het koloniale wereldrijk van de VOC in Azië. De uitoefening van koloniale macht door de Utrechtse stedelijke elite en de directe persoonlijke betrokkenheid bij slavenhandel in Azië waren twee kanten van dezelfde munt.

Plattegrond van de stad Cochijn, India. Johannes Vingboons, 1665 (Nationaal Archief)

De stad Utrecht, slavernij en koloniaal profijt

Hoe kwam deze onbekende Utrechts-Aziatische slavernijconnectie tot stand? De VOC werd in 1602 opgericht als samenvoeging tussen verschillende voorlopers uit Amsterdam, Zeeland en kleinere Hollandse handelssteden. Deze Compagnie was al vroeg niet alleen meer een handelsonderneming, maar ontwikkelde zich tot koloniaal bedrijf dat namens de Republiek oorlog voerde, verdragen sloot en omvangrijke gebieden bestuurde in de Indische Oceaan en de Indonesische archipel. De VOC organiseerde als koloniale overheid de slavenhandel, slavernij en grootschalige stelsels van gedwongen arbeid op onder meer Sri Lanka (toen Ceylon genoemd), de Molukken en Java. Naar schatting werden in totaal 660.000 tot 1.135.000 slaafgemaakten naar VOC-gebieden vervoerd.²

Bij de vorming van de VOC in 1602 werd in Utrecht geen kamer (afdeling) van de VOC gevestigd. Wel kregen de Staten van Utrecht vanaf 1614 het recht om een bewindhebber in de kamer Amsterdam van de VOC te benoemen, om op deze manier zicht te houden op de grootschalige subsidies van de Staten-Generaal aan de compagnie. In de Staten van Utrecht waren de steden, kapittels en ridderschap uit de provincie vertegenwoordigd, maar de stad Utrecht had een dominante rol. Dus werden vooral prominente Utrechtse afgevaardigd als

voc-bewindhebbers, zoals de geleerde Aernout van Buchel of de latere burgemeester Aelbert van Benthem. De eerste Utrechtse bewindhebber was Willem van Sypesteyn (1575-1624), een telg uit een voornaam koopmans- en regentengeslacht. Willem van Sypesteyn was onder meer kanunnik van de Utrechtse dom, raad van de Zeeuwse admiraliteit en gedeputeerde in de Staten-Generaal namens Utrecht.³ Als bewindhebber kreeg hij een vergoeding van maar liefst 800 gulden per jaar van de voc – deze nevenfunctie werd dus beloond met ruim zesenhalf keer het jaarsalaris van een gewone matroos.⁴ De activiteiten van Willem van Sypesteyn laten zien hoezeer de bestuurlijke elite van Utrecht via de Staten-Generaal en de voc direct betrokken was bij het koloniaal bewind. Willem van Sypesteyn zat als bewindhebber bijvoorbeeld in commissies die instructies naar bestuurders van de voc in Azië schreven. Zo ondertekende hij in maart 1616 met zes andere bewindhebbers een brief aan de (kort daarvoor overleden) gouverneur-generaal Gerard Reynst en de secondant (en daarmee interim-leider) Jan Pieterszoon Coen. Naast aanwijzingen om fraude te voorkomen, bevatte de brief de oproep om de Engelsen ‘met geweld van wapenen’ uit de Molukken en Banda te houden en alle ‘Indianen’ die met ze zouden samenwerken ‘rigoureuuselijk’ (zeer zwaar) te straffen.⁵

Ook Van Sypesteyns opvolger, Aernout van Buchel, raakte in koloniale politiek betrokken. Als bewindhebber (1619-1621) steunde hij bijvoorbeeld de teruggekeerde voc-admiraal Steven van der Haghen (zie ook het artikel van Wim Manuhutu). Samen met de remonstrantse gouverneur-generaal Laurens Reael had Van der Haghen in 1618 in Azië zijn ontslag aangeboden uit verzet tegen de agressieve koloniale veroveringskoers die door de bewindhebbers in de Republiek was opgedragen.⁶ Deze conflicten over het beleid van de voc waren onderdeel van een bredere machtsstrijd tussen contraremonstranten en remonstranten die op dat moment in de Republiek werd uitgevochten. Hun ontslag maakte Reael en Van der Haghen dan ook niet tot heldhaftige antikoloniaal, zoals sommigen misschien in hen zouden willen zien. Weliswaar spraken zij zich uit tegen het agressieve en gewelddadige veroveringsbeleid, zoals onder gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Coen in een stroomversnelling zou komen. Maar ze stonden zeker niet voor een onthouding van koloniale handel of voor een vredelievend optreden in Azië. Zo was Van der Haghen verantwoordelijk geweest voor het afsluiten van een monopoliecontract dat de bevolking van Hitu op de Molukken al vanaf 1600 dwong om alle kruidnagels aan de voc te leveren en had

hij leidinggegeven aan de verovering van Ambon in 1605 en van het noordelijker gelegen vorstendom Tidore.

Ook in het remonstrantse bolwerk Utrecht ontwikkelde een prominent deel van de stedelijke en bestuurlijke elite grote belangen bij de koloniale expansie en de overzeese slavernij. Zo nam de Utrechtse wijnkoopman Pieter de Gruyter de financiële zaken van zijn zwager Antonio van Diemen, de Culemborgse koopman die voor de VOC was uitgevaren en het in 1636 tot gouverneur-generaal schopte. In zijn functie van gouverneur-generaal liet Van Diemen meerdere malen bedragen van dertigduizend gulden of meer naar De Gruyter in Utrecht overmaken. De vrouw van Van Diemen, Maria van Aelst, keerde na zijn overlijden in 1645 terug. De weduwe reisde in het gezelschap van onder meer zeven slaafgemaakten en Bartholomeus de Gruyter, de zoon van Pieter. Hij was onder Van Diemen opgeklommen tot opperhoofd van de Coromandelkust, waar de VOC in deze periode op grote schaal slavenhandel dreef. Hij trouwde met de dochter van gouverneur-generaal Jacques Specx. Zijn succes in de koloniën vertaalde zich na zijn terugkomst in Utrecht in politiek aanzien. Hij werd in 1675 verkozen tot raad in de vroedschap en functioneerde van 1678 tot 1680 tweemaal als burgermeester.⁷ De banden met de elites van de VOC en kamersteden waren dan ook nauw. Zo liet de Utrechtse regent Willem van der Muelen, heer van Nieuwkoop en Portengen, bij zijn overlijden in 1690 maar liefst 30.500 gulden aan VOC-aandelen na. Willem was afkomstig uit een overgekomen Antwerps koopmangeslacht, maar zelf in Utrecht geboren en opgeklommen tot schepen, raad en thesaurier (schatkistbewaarder) van de stad. Door zijn huwelijken raakte Willem verbonden met de prominente Amsterdamse koopmans- en regentenfamilies (en VOC-grootinveesters) Deutz, Coymans, Trip en Huijdecoper.⁸ Zijn zoon werd namens Utrecht weer VOC-bewindhebber.

De slavenhandel van een Utrechtse commandeur

Gedurende de gehele zeventiende en achttiende eeuw verschaftte de VOC Utrechtse regenten- en koopmanszonen de kans om rijk te worden en aanzien te verwerven. Veel van hen verdienden veel geld met de handel in slaafgemaakten. Ruim een eeuw later dan Bartholomeus de Gruyter vertrok Jan Lambertus van Spall naar Azië, waar hij zich naast zijn officiële functies voor de VOC als slavenhandelaar zou ontpoppen. Hij was in

1748 geboren en in 1765 als onderkoopman in dienst van de VOC getreden. Hij kwam terecht in de vestiging Cochin in Zuidwest-India, waar hij opklom tot hoofdadministrateur en uiteindelijk tot commandeur van de Malabarkust (het huidige Kerala) in de jaren 1790. Zoals wel meer VOC-dienaren deden, trouwde Van Spall met vrouwen uit Cochin die toegang boden tot de handels- en patronagenetwerken in de vestiging.⁹ In 1770 trouwde hij met Maria Margaretha Bers, geboren in 1753 en waarschijnlijk de dochter van Philip Bers uit 'Havre' (vermoedelijk Le Havre in Frankrijk), die sinds 1743 in Cochin als constabel (kanonnier) werkzaam was.¹⁰ Na haar overlijden trouwde hij in 1778 met Aletta Augustina Thiel, in 1760 in Cochin geboren en de dochter van Hans Casper Thiel uit Holstein, die als Duitse soldaat naar Azië was gekomen en in Cochin was opgeklommen tot baas van de VOC-smidswinkel.¹¹ In 1786 hertrouwde Van Spall met Maria Petronella Cornelisz van Cochin, geboren in 1761, de dochter van de predikant Pieter Cornelisz, die zelf waarschijnlijk geboren was in Colombo (Sri Lanka) en vanaf 1761 dienst deed in Cochin.¹²

In de periode dat Jan Lambertus van Spall in Cochin werkzaam was, kocht hij er tenminste 38 slaafgemaakten. De meesten waren jonge mensen, soms met geschatte leeftijden van rond de achttien en twintig, maar vaak ook van tien, acht of zelfs vijf jaar. De achtergrond van deze slaafgemaakten was divers. De VOC-administratie vermeldde de groepering waar de slaafgemaakten onder werden geschaard – van heel algemene aanduidingen (kaffer) tot specifieke verwijzingen naar groepen van lagere sociale achtergrond, zoals Bettua (Vettuvan), Poelia (Pulaya), Chego (Chekon), Parea (Parayar), en soms van een hogere sociale status, zoals Nairo (Nair). De overgeleverde administratie van slavenverkopen is beperkt tot de stad Cochin en is niet compleet, dus het is mogelijk dat Van Spall nog veel meer slaafgemaakten kocht of elders verhandelde. Ten minste een deel van deze slaafgemaakten was ingekocht voor de export. Zo kocht hij in augustus en september 1780 een flink aantal slaafgemaakten van lokale lascorijns (Indiase soldaten). De registers van slavenverkopen vermelden dat slaafgemaakten als Kellen, Chatten, Choddij en Olleij door Van Spall namen kregen als Februarij, Januarij, Onverwagt en Malattij. Op 23 november 1780 betaalde Van Spall voor een groep van zeven slaafgemaakten een uitvoerpermissie, die de VOC verplicht stelde als slaafgemaakten van de Zuid-Indiase kust werden weggevoerd.¹³

Niet toevallig waren ook de schoonvaders van Van Spall nauw betrokken bij de handel in slaafgemaakten. Zo kocht Philip Bers in november

1755 van de lascorijn Anderinho Ande de twaalfjarige jongen Canden, die hij Augustus zou noemen.¹⁴ En in oktober 1764 kocht hij de jonge vrouw Coeroemba en het tweejarige jongetje Kellen van Maurits Lantrok, een korporaal die gestationeerd was op Chendamangalam, een militaire post die toezicht hield op de handhaving van het pepermonopolie van de VOC.¹⁵ Van Spalls latere schoonvader Hans Casper Thiel liet in Cochin tot aan zijn overlijden in 1769 minstens 38 slavenverkoppen registreren. Hij handelde met lokale soldaten en toepassen (christelijke Indiase inwoners), bijvoorbeeld met de kapitein van de lascorijns Isaak Isaaksz, de boekhouder in Cranganor (Kodungallor) Willem Lucas, de boekhouder in Calicoilan (Kayankullam) Johannes Exspeel en de luitenant in Chettua (Chettuva) Anthonij Becker.¹⁶ Van de schoonvader en predikant Pieter Cornelisz zijn in de eerste paar jaar dat hij in Cochin werkzaam was (1761-1764) ten minste acht slavenverkoppen bewaard gebleven. Ook in de jaren zeventig en negentig kocht hij slaafgemaakten. Zowel de predikant Pieter Cornelisz als de smid Hans Casper Thiel betaalden meermaals de permissie voor het wegvoeren van slaafgemaakten van de Malabarkust.¹⁷

Ondanks zijn diepe worteling in het overzeese koloniale bestuur bleef de band van Jan Lambertus van Spall met de stad Utrecht en zijn familie daar sterk. Zijn zoon Pieter van Spall keerde bijvoorbeeld terug naar Utrecht om daar te studeren. Ook bleef Jan Lambertus nauw contact onderhouden met zijn vader, ook Pieter genaamd, die secretaris was van het kapittel van Sint-Pieter in Utrecht. Deze Pieter van Spall had bij vertrek van zijn zoon de bevoegdheid gekregen om zijn zaken te behartigen. In het Utrechts notarieel archief zijn sporen bewaard gebleven van de geldstroom die in deze familie vanuit Azië naar Utrecht op gang kwam. Tot in de jaren tachtig inde vader Pieter het salaris van zijn zoon, dat steeds verder toenam vanwege diens voortvarende overzeese carrière. In sommige jaren haalde hij wel 480, 960 of zelfs 1920 gulden salaris en bijverdiensten op bij het kantoor van de VOC-kamer in Amsterdam. Het lijkt erop dat vader Pieter het geld gebruikte om aanzienlijke schulden af te lossen. Zo tekende hij in onder meer 1769 en 1772 schuldbekentenissen van tot wel 2500 gulden. Als we aannemen dat een gemiddelde zeeman of soldaat in dienst van de VOC zo'n 10 gulden per maand verdiende, ging het bij deze schuldbekentenissen om bedragen van meer dan twintig gemiddelde jaarsalarissen. Het is niet onwaarschijnlijk dat de private overzeese verdiensten van Jan Lambertus van Spall, bijvoorbeeld de winsten uit zijn slavenhandel in Zuid-India,

ook op andere manieren, zoals via wisselbrieven, naar Utrecht werden verzonden ten behoeve van vader Pieter of andere familieleden.

Ten slotte

Zo laat het leven van een Utrechtse commandeur de verwevenheden zien die op individueel niveau ontstonden tussen Utrecht en de slavernij: Utrechtse koopmanszonen zoals Van Spall raakten eenmaal overzees direct betrokken bij de slavenhandel, terwijl financieel profijt daarvan weer terugkeerde naar achterblijvers in Utrecht zelf. De stedelijke regentenelite van de domstad had een direct belang bij en invloed op het koloniaal bestuur, de koloniale handel en de overzeese slavernij onder het VOC-bestuur. De effecten strekten van de landhuizen in de groene polders en bossen rond Utrecht tot aan de kust van India, waar een slaafgemaakte dertienjarige rondliep met de opvallende naam 'Utrecht'.